

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik 1829-1850

Mac Lean, J.

Citation

Mac Lean, J. (1976). Het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik 1829-1850. *Mededelingen Van De Nederlandse Vereniging Voor Zeegeschiedenis*, 33, 18-30. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305510>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305510>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik 1829-1850

Dr. ir. J. MacLean

Inleiding

De gegevens van dit opstel over het onderwijs aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik werden grotendeels ontleend aan het, in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage aanwezige, archief van De Staatssecretarie; sedert 1841 heet dit Het Kabinet des Konings. Het onderwerp is nooit bestudeerd. Wel verscheen in 1954 de geschiedenis van de adelborsten-opleiding te Willemsoord, die de periode 1854-1954 bestrijkt (1).

Het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik, dat in 1829 officieel geopend werd, werd in 1850 voorlopig naar Breda verplaatst, omdat de lucht te Medemblik ongezond was. Te vaak waren docenten en adelborsten ziek. Het Instituut had als voorloper De Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft, waar vanaf de oprichting (1814) artillerie- en genie-officieren en ingenieurs voor de waterstaat en sedert 1815 officieren der infanterie en kavalerie werden opgeleid; vanaf 1817 eveneens zeeofficieren, officieren der mariniers en scheepsbouwkundigen.

Na de opheffing van de School in Delft in 1828 werden leger- en genie-officieren en waterstaatkundigen aan De Koninklijke Militaire Akademie te Breda, die in hetzelfde jaar geopend werd, opgeleid. Zeeofficieren, officieren der mariniers en scheepsbouwkundigen werden sedert 1829 te Medemblik gevormd.

Achtereenvolgens worden het studieprogramma, de kommandanten van het Instituut, de eerste officieren en de vakken met de docenten behandeld. Vervolgens de "Urania" en de betekenis van het Instituut voor de bevordering van de technologie.

Het studieprogramma

Gedurende een vierjarige opleiding werd in de volgende vakken onderwijs gegeven (2):

1. Wiskundige wetenschappen, gedurende vier jaar; hiertoe behoorde de in de derde klas gegeven stuurmanskunst en de astronomie; in de vierde klas gaf men differentiaal- en integraalrekening en beschrijvende meetkunde;
2. natuurkundige wetenschappen, vanaf de tweede klas; in de derde klas behandelde men vooral de mechanica met toepassingen van de differentiaal- en integraalrekening; de inwerking van wind en stroom op het schip en de stabiliteit van het schip werden behandeld;
3. militaire en zeevaartkundige wetenschappen;
4. geschiedenis: in de derde klas de geschiedenis van kunsten en wetenschappen; in de beide hoogste klassen zeevaartgeschiedenis en de geschiedenis van de zee-oorlogen, vooral die van de Nederlanden;
5. aardrijkskunde in de drie laagste klassen;
6. nederlandse taal en letterkunde; eveneens de toepassingen ervan op de militaire stijl;
7. frans, engels, Duits en italiaans: vermoedelijk werd de kennis van het italiaans belangrijk geacht vanwege de handel met de Levant, die via Italië liep;
8. godsdienst, zedekunde, anthropologie, militaire en burgerlijke wetboeken;
9. tekenen;
10. gymnastiek.

De opening

Op 28 augustus 1829 werd het Instituut plechtig geopend (3).

Het departement van de grootmeester der artillerie leverde hiervoor 300 vuurpijlen (4). De tweede hoogleraar H. Beijerman (1791-1870) oreerde in de Grote Kerk voor vele toehoorders over het grote belang van het Instituut voor de staat; in het bijzonder lette hij hierbij op de Nederlanden als zeemacht en op de handel. Zijn rede verscheen in 1829 te Leeuwarden. Vele genodigden namen deel aan een maaltijd der adelborsten (5). Reeds op 28 september 1829 werd een eindexamen afgenomen door de eerste hoogleraar C. van Heijnsbergen (1786-1863), de eerste officier L. Pieterse (1771/2-1836) en de luitenants J. C. Pilaar (1798-1849) en J. N. Calten (1801-1877). De zeven kandidaten, die allen slaagden (6), hadden ongetwijfeld hun studie in 1825 te Delft aangevangen.

De kommandanten

De kapitein-luitenant ter zee Willem Kreekel (7), die sedert 1817 op de Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft op de marine-élèves toezicht hield, werd vanwege zijn goede reputatie, theoretische kennis en goede kwaliteiten, in 1828 tot militair-kommandant van het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik benoemd (8). Vanaf 1 oktober 1828 was zijn salaris 4.000 gulden per jaar (9).

Na het overlijden van Kreekel (1834) benoemde de koning Julius Constantijn Rijk (1787-1854) in maart 1835 tot nieuwe kommandant (10). Rijk, die tot 1838 jaarlijks werd herbenoemd (11), ontving per 15 maart 1839 ontslag (12). Rijk was vanaf 1838 lid van het Koninklijk Instituut (van Wetenschappen), van 1839 tot 1842 gouverneur-generaal van de westindische koloniën en van 1848 tot 1849 minister van Marine. Hij verbeterde te Medemblik het onderwijs, het beheer en de verpleging der adelborsten (13).

Zijn opvolger (14) te Medemblik was de kapitein ter zee Jan Coenraad Koopman (1790-1855) (15), die eveneens van jaar tot jaar werd herbenoemd. In 1844 was zijn inkomen 5.000 gulden per jaar (16). In 1847 kreeg hij ontslag op verzoek (17).

Zijn opvolger de kapitein ter zee Hendrik Franco Tengbergen (1795-1876) trad 1 mei 1847 in functie (18); hij vertrok reeds per 15 juli 1849 (19). Tengbergen publiceerde in 1848 twee memoriën, waarin hij aantoonde dat de lucht te Medemblik ongezond was, een bewering, die door het gemeentebestuur in een brochure bestreden werd. De titel hiervan luidt: "De twee memoriën van den Schout-bij-nacht H. F. Tengbergen betreffende het Koninklijk Instituut voor de Marine, getoetst aan de Waarheid door het bestuur der Stad Medemblik" (31 bladz., Medemblik, 1849). Het resultaat van dit alles was, dat in de Staten-Generaal op 15 december 1849 over de eventuele verplaatsing werd gehandeld. Crombet en Pilaar schreven een rapport over de ongezonde lucht (20).

Tengbergen werd op 1 oktober 1849 door de eerste officier van het Instituut P. G. Crombet opgevolgd (4.000 gulden per jaar) (21). Crombet ontving ontslag per 30 september 1850; zijn wachtgeld bedroeg 1.800 gulden per jaar (22). Crombet was een Belg, die te Luik als gepensioneerd schout-bij-nacht op 22 maart 1861, oud 74 jaar, overleed. Hij was ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw en van het legioen van Eer.

Het Instituut werd met ingang van 1 oktober 1850, voorlopig voor één jaar of korter, naar de Koninklijke Militaire Academie te Breda verplaatst, omdat dit voor de harmonie tussen land- en zeemacht bevorderlijk was. De verplaatsing als zodanig had te maken met de omstandigheid, dat te Medemblik meer adelborsten ziek waren dan kadetten te Breda en met het feit, dat de docenten te Medemblik ook vaak ziek waren, een gevolg van de vele moesraskoorts in Noord-Holland. Een vierjarig verblijf der adelborsten te Medemblik moest vermeden worden. Bovendien zou de verplaatsing naar Breda een jaarlijkse besparing van f 40.000 geven. Het plan van prins Hendrik het Instituut naar Rotterdam te verplaatsen ging niet door (23). Het verblijf te Breda werd in 1851 definitief. In de periode 1854/1857 werd dit geleidelijk beëindigd.

De eerste officieren

De kapitein-luitenant ter zee L. Pieterse, die voor 1828 vast instructeur der adelborsten en stuurmansleerlingen in 's Konings zeedienst was, werd in oktober 1828 tot eerste officier van het Instituut te Medemblik benoemd (24). Zijn salaris van 3.000 gulden per jaar werd vanaf 1 januari 1829 uitbetaald (25). Per 31 januari 1836 ontving hij als eerste officier ontslag. Hij wordt dan vermeld als kapitein-luitenant ter zee titulair, die de rang van kapitein ter zee en een jaarlijks pensioen van 1.000 gulden en een toelage van 200 gulden ontving. Hij was 28 mei 1795 in dienst getreden bij de marine en op 1 januari 1828 tot effectief kapitein-luitenant benoemd. Zijn opvolger, vanaf 1 februari 1836, was de titulaire kapitein-luitenant ter zee P. G. Crombet (3.000 gulden per jaar) (26), die sinds 1829 als luitenant ter zee der 1ste klasse aan het Instituut te Medemblik werkzaam was (27). Crombet ontving in 1837 een maand verlof naar Aken (28). Van 1849 tot 1850 was hij Militair-Kommandant van het Instituut. In 1849 werd Pilaar eerste officier.

Wiskunde

De in 1786 te Venhuizen geboren Christiaan van Heijnsbergen (29), A. L. M. Phil. en Med. Doctor, werd in 1816 tot lector aan de Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft benoemd om onderwijs te geven in de stuurmanskunst aan de aldaar op te leiden kadetten voor de zeedienst (1.500 gulden per jaar). Hij werd op 15 september 1806 student

te Leiden, waar hij wijsbegeerte en wis- en natuurkunde studeerde en in 1812 tot kandidaat bevorderd werd. In 1812 promoveerde hij tot doctor in de geneeskunde. Sedert 1812 maakte hij studiereizen in Duitsland en Frankrijk en woonde sedert 1814 te Leiden (30). In december 1818 gaf Van Heijnsbergen aan zeven leerlingen van de eerste klasse van de derde afdeling (de leercursus voor de Marine) wiskundeles (31). In 1826 werd hij tot hoogleraar in de hogere wiskunde en in de mechanische en hydraulische wetenschappen te Delft benoemd, waardoor de in 1819 opengevallen plaats van Jacob de Gelder (1765-1848) (32), die door Isaak Riewert Schmidt (1786-1826) was waargenomen, weer vervuld was (33). Toen de opleiding van zee-officieren en scheepsbouwkundigen in 1829 van Delft naar Medemblik werd verplaatst, werd Van Heijnsbergen te Medemblik benoemd tot eerste hoogleraar voor het onderwijs in de hogere wiskunde, de natuurkunde en de werktuigkunde (34). Vanaf 1 november 1828 was zijn inkomen 3.600 gulden per jaar (35). Hij werkte tot 1850 te Medemblik.

Artillerie en Genie

De tweede luitenant van het eerste bataillon der Nationale Militie Johannes Nicolaas Calten (36) werd in 1825 bij de Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft gedetacheerd om, in verband met het toenemend aantal kadetten, wiskunde te geven en dat vooral aan artillerie-kadetten (37). Hij was eerste luitenant der artillerie, toen hij in 1829 te

Medemblik werd gedetacheerd, om daar de functie van kapitein der artillerie waar te nemen (1.500 gulden per jaar) (38). Te Medemblik gaf hij onderwijs in artillerie en genie, vakken, die hij blijkens de examenverslagen examineerde, onder andere in 1850 (39). In 1842 werd hij van kapitein der derde klasse tot kapitein der tweede klasse bevorderd, met de verplichting te Medemblik te blijven werken (40). Zijn salaris werd in 1846 van 2.000 gulden tot 2.200 gulden per jaar verhoogd (41). Toen het Instituut in 1850 naar Breda vertrok, ontving de kapitein der tweede klasse Calten eervol ontslag en keerde hij naar het Wapen der Artillerie terug (42).

Stuurmanskunst

De luitenant ter zee der tweede klasse Jan Carel Pilaar (43) (1798-1849) werd in 1823 tot onderwijzer in de beginselen der zeevaartkunde aan de Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft benoemd. Hij was de opvolger van Joseph Franc (die overleed op 8 juni 1823) en verdiende 1.000 gulden per jaar. In 1823 is er sprake van, dat hij zeer geschikt was, niet onervaren was in de beginselen der meetkunde en algebra, het door zelfstudie zo ver had gebracht, een vrij goede kennis van de theoretische zeevaartkunde en een voldoende kennis van het toetuigen had (44). Vanaf 1 juli 1827 ontving Pilaar - hij was toen luitenant ter zee der eerste klasse -

bovendien 600 gulden per jaar voor het waarnemen van de werkzaamheden van de, eveneens aan de School verbonden, overleden hoogbootsman J. Pietersen. Dan worden de bijzondere geschiktheid van Pilaar, zijn buitengewone kundigheden, zijn lust en ijver voor deze nevenwerkzaamheden vermeld, ook zijn meer dan gewone bekwaamheden in de theoretische zeevaartkunde. In 1826 verscheen te Delft zijn "Handleiding tot de kennis van het schip en deszelfs tuig", ten dienste van jonge zeelieden. Verder ontwierp hij een "Reglement voor de exercitiën met de batterijen aan boord van 's-Rijks Schepen van Oorlog" (45). Eind 1828 werd Pilaar tot onderwijzer in de zeevaartkunde te Medemblik benoemd (46); hij ontving vanaf 1 januari 1829 een beloning van 1.600 gulden en een toelage van 400 gulden per jaar (47). Hij werd in 1830 van het vaste korps der zee-officieren afgevoerd en ondanks vele verzoeken hierin niet herbenoemd. In 1842 werd hij weer luitenant ter zee der eerste klasse en in 1843 kapitein-luitenant ter zee titulair (48), omdat hij door zijn leraarschap te Medemblik geen promotie kon maken. Voor in de cursus 1844-1845 gegeven privaattlessen in de stuurmanskunst ontving hij een gratificatie van 200 gulden (49). In 1846 werd zijn salaris van 2.000 gulden tot 2.400 gulden per jaar verhoogd, omdat hij als docent geen promotie kon maken. De jongste luitenant ter zee der eerste klasse verdiende ook 2.000 per jaar (50). Ook anderen gaven stuurmanskunst. J. P. L. Groeneijk, luitenant ter zee der eerste klasse en Sjoerd Hendrik de Lange (1816-1855) (51), luitenant der tweede klasse, kregen ieder in 1848 een gratificatie van 150 gulden voor gegeven privaattlessen in de wiskunde, driehoeksmeting en stuurmanskunst aan zieke adelborsten of om andere redenen (52). De Lange was later hoofd van de Geografische Dienst in Nederlands-Indië. Pilaar en De Lange kregen gratificaties van respectievelijk 200 gulden en 150 gulden voor onderwijs in genoemde vakken in 1848 en om dezelfde redenen (53). Pilaar volgde Crombet in 1849 als eerste officier op. Na het overlijden van Pilaar was Pierre Marie Brutel de la Rivière (1827-1903), luitenant ter zee der tweede klasse, vanaf 1 november 1849, zes maanden onderwijzer in de stuurmanskunst (1.200 gulden per jaar). De la Rivière was indertijd, wegens ziekte, eervol uit het korps zee-officieren ontslagen en studeerde daarna bij Frederik Kaiser (1807-1872) wis-, natuur- en sterrenkunde te Leiden, waar hij tot kandidaat in de wis- en natuurkunde bevorderd was. Hij was bekwaam, zeer geschikt en kon goed doceren (54) en bracht het tot hoogleraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord en werd benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw.

Geschiedenis en Aardrijkskunde

Mr. Hugo Beijerman (1791-1870) (55) werd in 1829 tot docent in de geschiedenis, aardrijkskunde, zedekunde en letterkunde benoemd (3.000 gulden per jaar); hij bezat de titel van tweede hoogleraar (56). Nadat de Raad van Deventer hem op 17 mei 1830 tot hoogleraar in de nederlandse taal en letterkunde aan het Athenaeum aldaar had benoemd, verzocht hij vanuit Medemblik op 24 mei 1830 schriftelijk ontslag aan prins Frederik, admiraal van de vloot, hetgeen hem per 30 september 1830 werd verleend. Hij vertrok omdat hij te Deventer meer gelegenheid had een werk over de vaderlandse geschiedenis te schrijven, waarvoor hij bij de regering een ontwerp had ingediend en waarvoor hij ter aanmoediging een gouden medaille had ontvangen (57). Ulrich Ger(h)ard Lauts (1787-1865) (58), leraar aan het Athenaeum te Brussel, volgde hem vanaf 16 november 1830 als tweede hoogleraar op tegen een salaris van slechts 1.500 gulden per jaar. Hij werd voorlopig voor één jaar benoemd (59). Ten gevolge van de Belgische Opstand moest hij in 1830 al zijn bezittingen achterlaten, hetgeen hem in financiële moeilijkheden bracht. Omdat de lector (Beelo), Lauts' assistent, zelfs 2.500 gulden per jaar verdiende, werd het salaris van Lauts met ingang van 1 april 1831 tot het normale bedrag van 3.000 gulden verhoogd (60). In september 1831 werd hij vast benoemd (61). In oktober 1839 was hij in Engeland (62). Per 30 september 1840 kreeg de kundige Lauts ten behoeve van "het welzijn en de gang van zaken" ontslag onder toekenning van een wachtgeld van 1.500 gulden per jaar. Hij miste de geschiktheid om met de adelborsten om te gaan, waaronder zijn onderwijs leed. Zijn gedrag was onverstandig; hij werkte de militaire kommandant en de ambtenaren van het Instituut tegen (63). Vanaf 1 oktober 1840 werden zijn lessen in de geschiedenis en in de aardrijkskunde door Beelo, lector in het nederlands, en Deenik, leraar frans, overgenomen (64). Tot 1850 werd geen opvolger benoemd.

17-

HANDLEIDING

TOT DE KENNIS

VAN HET

SCHEEPS-STOOMWERKTUIG,

H. HUIGENS,

Luitenant ter zee 1ste klasse.

Met Platen.

TE AMSTERDAM,

in het Algemeen Etablissement voor de Zeevaart

van de W. D. G. HULST VAN KEULEN.

1847.

Nederlands

Adrianus Beelo (1798-1878) (65), onderdirecteur van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, die zich steeds lofwaardig gedroeg, werd in 1829 tot lector in het nederlands, de geschiedenis en de aardrijkskunde benoemd (2.500 gulden per jaar) (66). Na het vertrek van Lauts in 1840 nam hij diens lessen in de geschiedenis en in de aardrijkskunde gedeeltelijk waar, waarvoor hij een gratificatie van 200 gulden ontving (67). Per 30 september 1850 werd hij, wegens het vertrek van het Instituut naar Breda, eervol ontslagen; zijn wachtgeld bedroeg 1.250 gulden per jaar (68).

Frans en duits

J. C. Barth, die te Luik onderwijzer was, werd in 1829, voorlopig voor één jaar, benoemd tot onderwijzer in de franse, duitse en italiaanse taal en letterkunde (1.800 gulden per jaar). Barth, die te Luik vrij gunstig bekend stond, was bereid, beheerste verscheidene talen en had in Engeland aan een onderwijsinstelling, welke hem zeer gunstige getuigschriften had gegeven, gewerkt. In verband met ziekte ging hij van Londen naar Heidelberg, vestigde zich later te Luik, waar hij een cursus engels en duits gaf. Hij leidde een geregeld leven, was een man van rijpe leeftijd en had een niet zeer sterke gezondheid. Hij was aanbevolen door Johannes F. L. Schröder (1774-1845), hoogleraar te Utrecht (69). De kundige Barth, die in de cursus 1829-1830 in de beide laagste klassen frans en duits gaf, had een dermate onvoldoende kennis van het nederlands, dat hij niet in staat was te beoordelen of een vertaling uit of in het nederlands goed was. Hij bracht onjuiste correcties aan. Bovendien bleek hij niet met jonge mensen te kunnen omgaan; hij had geen goede orde. Per 1 oktober 1830 ontving hij ontslag (70). Sanders, docent Engels, nam vanaf 1 oktober 1830 tot 1 maart 1832 de Franse lessen waar (71).

In verband met de Zuidelijke afscheidingsbeweging werd het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Akademie in oktober 1830 geschorst (72). Om een eventueel toekomstig gebrek aan genie-officieren te vermijden, werden de geniekadetten met ingang van 1 maart 1832 tijdelijk te Medemblik toegelaten. De hierdoor ontstane grotere behoefte aan onderwijs in het frans was de reden, dat de te Enkhuizen geboren Petrus van der Velden, student in de letterkunde te Utrecht, per 1 maart 1832 tot onderwijzer in de franse taal en letterkunde benoemd werd (73). Hij promoveerde in 1835 te Utrecht magna cum laude bij A. van Goudoever op de dissertatie "De comitiis curiatis apud Romanos" (74), en overleed in 1839. Doctor Albertus Agathus Deenik (1810-1898), conrector van de Latijnse School te Doesburg, volgde hem per 1 oktober 1839 op (75). Deenik ontving in 1841 een gratificatie van 200 gulden, omdat hij na het vertrek van Lauts lessen in de geschiedenis en aardrijkskunde had waargenomen (76). Uit het feit, dat hij in de examenverslagen van onder andere de jaren 1847 en 1850 als examinerator van de vakken frans en duits vermeld wordt, volgt, dat hij ook duits gaf. In 1850 ging hij naar Breda, waar hij tot 1856 werkte. Van 1856 tot 1858 was Deenik lector in het frans te Willemsoord (76a).

Engels en spaans

Samuel Farncombe Sanders (1795-1888), huisonderwijzer te 's-Gravenhage, werd in 1829 voor één jaar benoemd tot onderwijzer in het engels, frans en italiaans (1.800 gulden per jaar) (77). Zijn benoeming in vaste dienst volgde in 1830 (1.800 gulden per jaar) (78). In voce frans en duits deelde ik mede, dat hij van 1 oktober 1830 tot 1 maart 1832 naast engels ook frans gaf (79). In 1836 vertrok hij naar de Koninklijke Militaire Akademie te Breda, waar hij tot leraar der eerste klasse in de franse taal en letterkunde was benoemd. Zijn opvolger te Medemblik was doctor Johannes Pieter Arend (1796-1855), lector aan het Athenaeum te Deventer (1.800 gulden per jaar) (80). Blijkens de examenverslagen examineerde Arend onder andere in de jaren 1841 en 1847 engels en spaans (81), hetgeen bewijst, dat hij ook spaans doceerde. Hij kreeg per 30 september 1850 eervol ontslag wegens het vertrek van het Instituut naar Breda en ontving vanaf 1 oktober 1850 een wachtgeld van 900 gulden. Hij wordt dan vermeld als leraar der eerste klasse in de engelse taal en letterkunde (82). Van 1850 tot 1851 was hij leraar aan het gymnasium te Amsterdam. Het door Arend verzorgde onderwijs in het spaans werd in 1848 beëindigd, omdat voor zee-officieren kennis van het maleis belangrijker was. Voor dit sedert 1848 gegeven onderwijs werd 300 gulden per jaar beschikbaar gesteld (83).

Godsdienstonderwijs

Vanaf de oprichting van het Instituut tot en met 1842 was voor het godsdienstonderwijs f 600 per jaar beschikbaar. De pastoor kreeg 300 gulden per jaar; de beide hervormde predikanten ieder 150 gulden per jaar, terwijl de lutherse predikant niets ontving. Aan deze onbillijkheid werd een einde gemaakt door de 600 gulden sedert 1 januari 1843 zodanig te verdelen, dat gelet werd op de aantallen catechisanten (84). Vanaf 1843 tot 30 september 1850 gaven godsdienstonderwijs: G. Doedes, Nederlands Hervormd predikant, 1843-1846; J. M. Broeckhoff, Nederlands Hervormd predikant, 1843-1850; C. Boon, Nederlands Hervormd predikant, 1847-1850; J. G. Clant, Luthers predikant, 1843-1850; T. Kuiper, pastoor, 1843; F. F. Meyer, pastoor, 1844-1850; B. Nieuwenhuys, Doopsgezind predikant, 1844-1845; H. Broese, Doopsgezind predikant, 1847-1850 (85).

Handtekenen

De kunstschilder Antoine Auguste Joseph Payen (1792-1853) (86), die onder Caspar G. C. Reinwardt (1773-1854) (87) - directeur van landbouw, kunsten en wetenschappen op Java - had gewerkt, en met verlof in Nederland was, werd in 1829 benoemd tot onderwijzer in het handtekenen (1.500 gulden per jaar) (88). Payen vertrok reeds het volgende jaar (89). Hij behield zijn salaris van 1.500 gulden gedurende acht jaar, mits hij jaarlijks vier schilderijen aan de regering leverde naar door hem in Indië vervaardigde schetsen (90). Zijn opvolger - vanaf 1 juli 1830 voorlopig voor één jaar - was de twintigjarige Petrus Johannes Schotel (1808-1865) (91), die van kindsbeen lust en aanleg voor teken- en schilderwerk had. Schotel kreeg in 1827 de eerste prijs van het genootschap Pictura te Dordrecht en in 1829 de zilveren erepenning van de Koninklijke Akademie te Gent. De koning gaf hem te Gent een premie. Hij was door zijn vader, de zeeschilder Johannes Christianus Schotel (1787-1838), ridder in de orde van de Nederlandsche Leeuw, opgeleid (92). Tegen zijn benoeming werd door een inwoner van Medemblik geprotesteerd. Men had een lid van de Koninklijke Akademie met een gezin, die in moeilijke omstandigheden was, behoren te benoemen. Schotel, die van deze Akademie geen lid was, had nooit tekenles gegeven (93). Schotel, die in 1831 vast benoemd werd (94), was in 1843 aan prins Willem Frederik toegevoegd tijdens een zeereis met het fregat de "Rijn" (95). Toen het Instituut in 1850 naar Breda vertrok, werd de leraar handtekenen Schotel per 30 september ontslagen; hij ontving een wachtgeld van 750 gulden, de helft van zijn vroegere salaris (96).

Lijntekenen

Jan Willem Louis van Oordt (1806-1884) was leerling bij de constructie op 's Rijkswerf te Rotterdam, toen hij in 1829 tot onderwijzer in het rechthoekig en zeevaartkundig tekenen aan het Instituut te Medemblik benoemd werd (1.500 gulden per jaar) (97). Van Oordt was opgeleid aan de Koninklijke Artillerie- en Genie-School te Delft, waar hij in april 1822 het scheepsbouwtoelatingsexamen had afgelegd (98) en tot kadet voor de scheepsbouw was benoemd. Van Oordt, die op kosten van het Rijk studeerde (99), was van 1 september 1822 tot 31 mei 1826 scheepsbouwkadet en vanaf 1 juni 1826 tot zijn benoeming te Medemblik constructieleerling te Rotterdam. Kreekel en Van Heijnsbergen, die hem te Delft hadden leren kennen, waren bijzonder tevreden over hem (100). Van Oordt werd in 1833 tot onderconstructeur der tweede klasse bij vermeldde werf te Rotterdam benoemd, maar bleef te Medemblik tot een opvolger zou zijn benoemd. Hij vervulde zijn betrekking te Medemblik, waarvoor hij in 1829 aangezocht was, naar behoren, was ijverig, bewees ook andere diensten aan het Instituut en had te Medemblik zijn scheepsbouwkundige studies voortgezet. Omdat hij te Medemblik geen vooruitzichten had, had men hem bevorderd (191). Hij werd per 30 april 1834 eervol ontslagen en werkte vanaf 1 mei 1834 voor een salaris van 1.200 gulden per jaar te Rotterdam, hetgeen een achteruitgang van 300 gulden was, waaruit blijkt, dat hij liefde voor het vak had (192). Per 1 oktober 1839 werd hij onderconstructeur der eerste klasse (1.500 gulden per jaar) (103). Van Oordt werd hoofd-ingenieur der marine (104) en was vanaf 1849 directeur van de Nederlandse Stoombootmaatschappij te Rotterdam (105).

Johan Marius Obreen (1810-1877), een wiskundige, volgde hem met ingang van 1 mei 1834 te Medemblik op (106). Obreen, die voor één jaar benoemd was, kreeg in 1835 een vaste benoeming (107). Obreen was van 1841 tot 1852 redakteur van het "Tijdschrift toegewijd

aan het Zeewezen", van 1845 tot 1850 leraar der eerste klasse te Medemblik, van 1850 tot 1856 hetzelfde aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda en van 1856 tot 1877 directeur van het Depôt van kaarten, plans en modellen. Verder curator van het gymnasium te 's-Gravenhage, schrijver op zeevaarkundig gebied, voorzitter van de commissie ter toelating van adelborsten, alsmede ridder in de orden van de Nederlandse Leeuw en van de Eikenkroon (108). Voor in 1844 extra gegeven onderwijs en buitengewone ijver ontving Obreen een gratificatie van 100 gulden (109). Blijkens de examenverslagen gaf hij onder andere in 1850 differentiaal- en integraalrekening.

Gymnastiek

S. J. Wolthuis werd in 1828 benoemd tot assistent-bibliothecaris en tevens met het onderwijs in schrijven, in de gronden der nederlandse taal en het rekenen belast. Hij was onderwijzer op het wachtschip te Hellevoetsluis, waar hij onder toezicht van Pieterse instructie aan de adelborsten en stuurmansleerlingen gaf (110). Vanaf 1 januari 1829 was zijn salaris 1.000 gulden per jaar (111). Men besloot in 1833 hem te zijner tijd gymnastiek te laten geven, welk vak sedert de oprichting van het Instituut in 1829 niet gedoceerd was. Hij had werken over gymnastiek bestudeerd en ontving voor de gymnastieklessen boven zijn salaris 300 gulden per jaar (112). In verband met zijn buitengewone ijver en voor in 1844 gegeven extra-onderwijs ontving de assistent-bibliothecaris Wolthuis een gratificatie van 100 gulden (113). Hij werd eervol ontslagen als leraar wiskunde der tweede klasse per 30 september 1850 en ontving een wachtgeld van 800 gulden per jaar (114).

LEIDDRAAD

BIJ HET

ONDERRIGT

IN DE

ZEE-ARTILLERIE,

DOOR

J. A. Calten,

Eerste Luitenant der Artillerie, waarnemende de functien van Kapitein der Artillerie, bij het Koninklijke Instituut voor de Marine, te Medemblik.

te DELFT, bij

B. B. R. U. I. N. S.

1832.

Andere docenten

C. Verveer, luitenant ter zee der tweede klasse, werd om wis- en zeevaarkunde te geven in 1830 voorlopig te Medemblik gedetacheerd (1.600 gulden per jaar) (115). Hendrik Huijgens (1810-1867), luitenant ter zee der tweede klasse, gaf vanaf 1844 het vak stoomwerktuigkunde, een vak dat in 1845 voor de eerste maal werd geëxamineerd (116). Tevoren werd het mogelijk als onderdeel der natuurkunde onderwezen.

Schermlessen

Tot eind 1831 werd te Medemblik geen schermmeester benoemd. Vanaf het begin van 1832 gaven C. Vuurpijl, sergeant der mariniers, en de korporaal J. Wolfram schermlessen. Zij ontvingen hiervoor ieder, boven hun gage, over 1832 een som van 160 gulden; over het eerste kwartaal van 1833 ontvingen zij ieder 40 gulden (117).

Genie te Medemblik

In verband met de in 1830 begon: en zuidelijke afscheidingsbeweging werd in oktober 1830 bevolen de lessen aan de K. M. A. te Breda te schorsen (118). Om een eventueel

gebrek aan genie-officieren te voorkomen werden de genie-kadetten evenwel per 1 maart 1832 te Medemblik toegelaten. Hun studie-leider was Isaak Paul Delprat (1793-1880), eerste kapitein-ingenieur. Hun docenten waren Frederik Petrus Gisius Nanning (1798-1832), eerste luitenant, de architect J. E. Terwinkel en de wiskundeleraren Jacob Badon-Ghijben (1798-1870) en H. Strootman. Rijlessen werden voorlopig niet gegeven. Vermelde docenten waren allen afkomstig van de K. M. A. (119). De cursus 1832-1833 te Medemblik begon met zestien geniekadetten en drie van de K. M. A. afkomstige waterstaatkadetten (120). Omstreeks 1837 hervatte men het onderwijs te Breda.

Het Examenverslag van 1841

Op 12 en 13 augustus 1841 deden de adelborsten voor de eigenlijke zeedienst examen in (tussen haakjes de examinatoren):

- statica en hydrostatica (Van Heijnsbergen);
- stuurmanskunst (Pilaar);
- geschiedenis en aardrijkskunde (Beelo);
- artillerie (Calten);
- exercitie met het scheepsgeschut op de exercitie-batterij van het Instituut (Speelman, luitenant ter zee der eerste klasse);
- frans en duits (Deenik);
- engels en spaans (Arend);
- rechtlijnig- en handtekenen (Obreen en Schotel);
- kommanderen der manoeuvres met het verklaren ervan, het verrichten van telegrafische en andere seinen (aan boord), de sextant en octant etc.;
- militaire manoeuvres, gymnastische oefeningen in het roeien en exerceren met de zeilen.

De geslaagden werden tot adelborst der eerste klasse in het vaste Korps der Zee-officieren benoemd (121).

Scheepsbouwkunde

Op 8 oktober 1832 waren te Medemblik zeven scheepsbouwkadetten in opleiding, welk aantal enkele dagen later tot vijf afnam, toen Petrus Franciscus Jansen en Johan Carel Anne Schluiter (1814-1835) tot constructieleerlingen te Rotterdam benoemd werden. Volgens de bepalingen mochten er slechts vier scheepsbouwkadetten zijn (122). In mei 1834 was het aantal nog vijf (123). C. Scheffer vertrok eind 1833 naar Rotterdam als constructieleerling (124). Jean Pierre Adriaan François (1813-1881), die eind 1833 constructieleerling te Rotterdam werd (125), was later directeur van een H. B. S. te Rotterdam (126) en een vooraanstaand lid van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid. A. J. Schultz, die in 1831 scheepsbouwkadet werd, vertrok in juni 1834 naar de opleiding voor de eigenlijke zeedienst (127). Willem Frederik Carel Momma (1815-1852) werd in 1831 scheepsbouwkadet (128); eind 1834 werd hij tot leerling bij de constructie te Rotterdam benoemd. Hierdoor nam het aantal scheepsbouwkadetten af van drie tot twee (129). H. G. Jansen werd in oktober 1835 benoemd tot leerling bij de constructie te Rotterdam, waardoor het aantal adelborsten voor de scheepsbouw van twee tot één afnam (130). T. Scheidius, die in 1832 tot kadet voor de eigenlijke zeedienst benoemd was (131) en per 1 juni 1834 naar de scheepsbouw werd overgeplaatst, (132) werd per 1 oktober 1836 tot constructieleerling te Rotterdam benoemd (133). In 1837 en 1838 waren er geen scheepsbouwkadetten (134). Sedert 1836 vond de opleiding voor de scheepsbouw geheel te Rotterdam plaats, waar Van Oordt werkte. De reden was, dat men de opleiding te Medemblik te theoretisch vond. De bekende Rotterdamse scheepsbouwmeester Cornelis Jan Glavimans (1795-1857) had reeds in 1833 op verplaatsing aangedrongen (135). Te Rotterdam waren in 1839 zeven constructieleerlingen (136). Later werd de opleiding voor de scheepsbouw te Medemblik weer ter hand genomen. Opgeleid werden A. R. Calten (Medemblik 1830-Alkmaar 1852), die in 1847 werd benoemd tot adspirant-ingenieur bij de Marine (137); hij overleed als ingenieur der tweede klasse van de marine. Leendert Carel Philip Visser, een zoon van de inspecteur van uitrusting en kleding L. Visser, werd per 1 december 1848 toegelaten (138). A. J. H. Beelo werd in 1850 tot adspirant-ingenieur der Marine benoemd (139). Vermeldenswaard is nog, dat de in het bovenstaande vermelde Scheffer, ingenieur der Marine der tweede klasse, in 1849 gedurende drie jaar als scheepsbouwmeester in

Oostentijkse dienst trad. Om hem te steunen gaf de nederlandse regering hem de titel van ingenieur der eerste klasse (140).

De "Urania".

Over het instructievaartuig de "Urania" werden de volgende gegevens verzameld. Reeds in 1832 werden de havenmond en de Oosterbuitenhaven dieper gemaakt in verband met de komst van het in aanbouw zijnde instructievaartuig "Urania" (141). Het schip werd op 's-Rijkswerf te Amsterdam gebouwd en met ingang van 15 april 1834 in gebruik genomen. De luitenant ter zee der eerste klasse C. Verveer werd benoemd tot kommandant en instructeur (1.600 gulden per jaar). De bemanning bestond uit de equipage van het wachtschip "Kenau Hasselaar" te Willemsoord en uit enkele mannen van het Instituut (142). Volgens een besluit van december 1834 bestond de bemanning uit 37 koppen (143). In juli 1835 bracht de "Urania" de adelborsten naar twee zweedse instructievaartuigen te Texel (144). De luitenant ter zee der eerste klasse A. A. Bolken en C. J. Eeg waren sedert 1835 te Medemblik gedetacheerd voor het geven van onderwijs. Bolken die kommandant van de "Urania" was in 1838, gaf praktijk, Eeg gaf theorie der zeedienst (145). Met ingang van 1 maart 1837 nam het aantal koppen van 37 tot 40 toe (146). De kommandant Bolken werd in 1839 vervangen door baron A. Collot d'Escury, luitenant ter zee der eerste klasse (147).

De betekenis van het Instituut voor de Technologie

Aan het Instituut voor de Marine te Medemblik, waar van 1829-1850 officieren voor de eigenlijke zeedienst, officieren der mariniers en scheepsbouwkundigen opgeleid werden, werd een kader gevormd, dat een vrij behoorlijke kennis van de wis- en natuurkunde, van de stoomwerktuigkunde, enz. bezat. Van 1829 tot 1832 werd de latere eerste directeur der Nederlandse Telegraafmaatschappij Eduard Wenckebach (1813-1874) te Medemblik opgeleid (148). Ook moet gewezen worden op het feit, dat J. W. L. van Oordt, de latere directeur der Nederlandsche Stoomboot Maatschappij te Rotterdam, te Medemblik van 1829 tot 1834 tekenen gaf.

In het door docenten van het Instituut geredigeerde Tijdschrift voor het Zeewezen, dat van 1831-1835 verscheen (4 delen, jrg. I-IV; redacteuren A. C. Tromp en C. Verveer) en dat van 1841-1852 (11 delen) werd voortgezet onder redactie van Pilaar en Obreen, verschenen artikelen over zeevaartkundige en technische onderwerpen, die voor de verbreiding der technologische kennis belangrijk waren. Het komt mij voor, dat het Instituut het meest betekend heeft voor de bevordering van de scheepsbouwkunde (149). De officieren van de beide nederlandse marine-detachementen, die respectievelijk van 1855 tot 1857 en van 1857 tot 1859 in Japan onderwijs gaven, hebben veel betekend voor de introductie van de westerse technologie in Japan. Door Calten en Huygens geschreven leerboeken over respectievelijk zee-artillerie en het scheepsstoomwerktuig waren reeds lange tijd voor de opening (1854) in Japan bekend (150).

Noten

(Gebruikte afkortingen:

B. Wb. der Ned.	Biographisch Woordenboek der Nederlanden
K. B.	Koninklijk Besluit
Kab. des Kon.	Kabinet des Konings
N. N. B. W.	Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek
N. P.	Nederland's Patriciaat
St. secr.	Staats-secretarie

1. P. S. van 't Haaff en M. J. C. Klaassen. Gedenkboek honderdjarig bestaan der adelborsten-opleiding te Willemsoord 1854-1954, Bussum 1954.
2. K. B., 6. 9. 1828, no. 56.
3. St. secr., 14. 8. 1829, no. 4.
4. K. B., 27. 8. 1829, no. 1.

5. St. secr., 3. 9. 1829, no. 95. H. Beijerman. Redevoering over het hoog belang, dat het koninkrijk der Nederlanden, ook thans nog heeft bij eene welingerigte Marine. Leeuwarden 1829.
6. K. B., 27. 10. 1829, no. 12.
7. Willem Kreekel was kapitein ter zee, militair kommandant van bovenvermeld Instituut en ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, toen hij op 10 november 1834 te Utrecht, waar hij met verlof was, overleed. Hij ondertrouwde te Amsterdam op 30 november 1810 Maria Henriette Coortsen, die bijna 81 jaar oud op 28 januari 1860 te 's-Gravenhage overleed. Kreekel woonde in 1814 te Amsterdam, in de periode 1816-1828 te Delft.
8. K. B., 23. 9. 1828, no. 18.
9. K. B., 16. 3. 1829, no. 22.
10. K. B., 23. 3. 1835, nos. 54-55. Zie voor Rijk N. N. B. W., deel 4, Leiden 1918, kol. 1183-1187. Rijk schreef "Handleiding tot de kennis van den scheepsbouw ten dienste der jonge officieren en adelborsten bij de Koninklijke Marine. Rotterdam 1822.
11. K. B., 6. 3. 1836, no. 89; 8. 4. 1837, no. 97; 10. 4. 1838, no. 57.
12. K. B., 10. 3. 1839, no. 70.
13. W. Vrolijk. Levensberigt van J. C. Rijk in: Verslagen en Mededelingen der Kon. Ac. van Wet., deel 2, jrg. 1854, bladz. 270-299.
14. K. B., 10. 3. 1839, no. 70.
15. N. N. B. W., deel 2, Leiden 1912, kol. 710-711.
16. K. B., 10. 3. 1841, no. 101; 13. 3. 1842, no. 71; 4. 8. 1842, no. 1; 28. 3. 1843, no. 48; 23. 5. 1844, no. 57; 7. 2. 1845, no. 82.
17. K. B., 14. 3. 1847, no. 56.
18. K. B., 14. 3. 1847, no. 56; 11. 4. 1847, no. 56. Nederland's Patriciaat, deel 22, jrg. 1935-1936, bladz. 357.
19. K. B., 5. 7. 1849, no. 103.
20. Kab. des Kon., 14. 2. 1850, no. 1; 22. 2. 1850, no. 76; 29. 5. 1850, no. 39; 8. 6. 1850, no. 61; 30. 6. 1850, no. 66; 9. 7. 1850, no. 43. In de Koninklijke Bibliotheek is het pamflet aanwezig: Twee memorieën, betreffende het koninklijk instituut voor de marine, ingediend door den schout-bij-nacht H. F. Tengbergen. Amsterdam 1849.
21. K. B., 25. 9. 1849, no. 73.
22. K. B., 20. 10. 1850, no. 5.
23. K. B., 11. 8. 1850, no. 5.
24. K. B., 11. 10. 1828, no. 15. De luit. ter zee van de eerste klasse L. Pieterse overleed te Amsterdam op 12. 6. 1836, oud ruim 64 jaar, en als lid van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (collectie advertenties Pieterse bij het Centraal Bureau voor Genealogie te 's-Gravenhage).
25. K. B., 16. 3. 1829, no. 122.
26. K. B., 21. 1. 1836, no. 86; 14. 8. 1842, no. 1.
27. K. B., 16. 3. 1829, no. 122.
28. K. B., 2. 8. 1837, no. 65.
29. Blijkens zijn huwelijksakte (Delft, 21 oktober 1831) werd Christiaan van Heijnsbergen te Venhuizen geboren en aldaar op 10 december 1786 gedoopt. Hij was een zoon van de predikant Matthijs Zurimanus van Heijnsbergen en van Catharina Mechelina van Heijnsbergen (sic). Hij overleed op 6 mei 1863 te Haarlem als ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw, oud-hoogleraar en president van de Commissie tot het examineren van zee-officieren. Voor zijn nalatenschap raadplege men het protokol van notaris Merens te Haarlem, 14 juni 1863.
30. K. B., 25. 8. 1816, no. 47.
31. St. secr., 15. 5. 1819, no. 76, akten 38-39.
32. N. N. B. W., deel 2, Leiden 1912, kol. 461-463.
33. K. B., 26. 2. 1826, no. 100; St. secr., 26. 2. 1826, no. 101.
34. K. B., 23. 9. 1828, no. 18.
35. K. B., 16. 3. 1829, no. 122.
36. J. N. Calten, die rooms-katholiek was, overleed te Venlo op 7 januari 1877 (oud 75 jaar) als gepensioneerd majoor der artillerie, ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw en lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Weten-

- schappen. Volgens Stamboek Officieren no. 301, bladz. 167, geb. Veere 22.11.1801.
37. K.B., 10.11.1825, no. 109.
  38. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  39. K.B., 18.8.1850, no. 4.
  40. K.B., 2.5.1842, no. 64; 4.8.1842, no. 1.
  41. K.B., 29.7.1846, no. 132.
  42. K.B., 3.9.1850, no. 14.
  43. B. Wb. der Ned. deel 15, bladz. 315-318.
  44. K.B., 17.7.1823, no. 111 (een brief van de kommandant Voet, Kreekel en Van Heijnsbergen van 2.7.1823 is hier aanwezig).
  45. K.B., 7.6.1827, no. 15; St. secr., 7.6.1827, no. 106.
  46. K.B., 11.10.1828, no. 15.
  47. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  48. K.B., 4.8.1842, no. 1; 19.9.1843, no. 36.
Kab. des Kon., 20.7.1841, no. 8; 4.6.1842, no. 10.
  49. K.B., 15.4.1845, no. 68.
  50. K.B., 29.7.1846, no. 132.
  51. N.P., deel 41, jrg. 1951, bladz. 248.
  52. K.B., 8.3.1848, no. 69.
  53. K.B., 25.1.1849, no. 87.
  54. K.B., 1.2.1850, no. 44.
  55. N.N.B.W., deel 5, Leiden 1921, kol. 35-36.
  56. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  57. K.B., 3.6.1830, no. 7.
  58. N.N.B.W., deel 8, Leiden 1930, kol. 1014-1016.
  59. K.B., 6.11.1830, no. 2.
  60. K.B., 1.4.1831, no. 59 (een brief van Lauts aan de koning (Medemblik, 19.3.1831) is hier aanwezig).
  61. K.B., 16.9.1831, no. 1. Zie ook K.B., 26.10.1831, no. 7 (een brief van Lauts aan de Koning (Medemblik, 10.10.1831) is hier aanwezig), St. secr. 11.11.1831, no. 30 (zijn brief aan de koning (Medemblik, 9.11.1831) is hier aanwezig) en St. secr., 12.8.1838, no. 70.
  62. K.B., 20.9.1839, no. 82.
  63. St. secr., 15.7.1840 no. 81; K.B., 9.8.1840, no. 90 en 25.3.1842, no. 70.
  64. St. secr., 16.10.1840, no. 41.
  65. N.N.B.W., deel 5, Leiden 1921, kol. 28-29.
  66. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  67. K.B., 31.12.1841, no. 115.
  68. K.B., 1.10.1850, no. 33.
  69. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  70. K.B., 28.2.1830, no. 4.
  71. K.B., 6.11.1830, no. 3.
  72. K.B., 8.10.1830, no. 17.
  73. K.B., 6.3.1832, no. 12.
  74. Album promotorum Utrecht 1815-1936, Leiden 1963, bladz. 30.
  75. K.B., 27.7.1839, no. 7.
  76. K.B., 31.12.1841, no. 115.
St. secr., 16.10.1840, no. 41.
  - 76a. G. van Steijn. Gedenkboek (K.M.A.) 1828-1903, Breda 1903, bladz. 69.
  77. K.B., 16.3.1829, no. 122.
Zie Nederland's Adelsboek, jrg. 1940, bladz. 336 voor Sanders.
  78. K.B., 28.2.1830, no. 4.
  79. K.B., 6.11.1830, no. 2; 6.3.1832, no. 12.
  80. K.B., 21.10.1836, no. 87; 25.12.1836, no. 76.
N.N.B.W., deel 5, Leiden 1921, kol. 24-26.
  81. K.B., 8.9.1841, no. 74; 11.9.1847, no. 102.
  82. K.B., 1.10.1850, no. 33.
  83. K.B., 29.9.1848, no. 58.
  84. K.B., 6.9.1828, no. 56; 1.10.1842, no. 75.
  85. K.B., 8.2.1844, no. 58; 31.1.1845, no. 104; 15.1.1846, no. 124; 14.1.1847, no. 87; 1.1.1848, no. 84; 24.12.1847, no. 79; 9.2.1850, no. 69; 6.10.1850, no. 5.
  86. N.N.B.W., deel 9, Leiden 1933, kol. 778.
  87. N.N.B.W., deel 4, Leiden 1918, kol. 1135-1138.
  88. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  89. K.B., 19.2.1830, no. 149.
  90. K.B., 17.7.1830, no. 2.
  91. B.Wb. der Ned., deel 17, Haarlem 1874, bladz. 448-453.
  92. K.B., 28.6.1830, no. 16.
  93. St. secr., 31.8.1830, no. 6.
  94. K.B., 16.9.1831, no. 1.
  95. K.B., 8.7.1843, no. 19.
  96. K.B., 6.10.1850, no. 3.
  97. K.B., 16.3.1829, no. 129. Zie N.N.B.W., deel 2, Leiden 1912, kol. 1022.
  98. K.B., 28.5.1822, no. 76.
  99. K.B., 5.7.1822, no. 296; 27.2.1824, no. 97.
  100. K.B., 16.3.1829, no. 129.
  101. K.B., 18.11.1833, no. 12.
  102. K.B., 5.5.1834, no. 7.
  103. K.B., 11.9.1839, no. 71.
  104. Nederland's Patriciaat, deel 61, 1975, blz. 288.
  105. M. G. de Boer. Leven en bedrijf van Gerhard Moritz Roentgen. Rotterdam 1923, bladz. 154-155.
  106. K.B., 5.5.1834, no. 7.
  107. K.B., 8.5.1835, no. 42.
  108. N.P., deel 15, 1925, bladz. 333 en G. van Steijn, op.cit., bladz. 70.
  109. K.B., 23.2.1845, no. 72.
  110. K.B., 11.10.1828, no. 15.
  111. K.B., 16.3.1829, no. 122.
  112. K.B., 10.7.1833, no. 114.
  113. K.B., 23.2.1845, no. 72.
  114. K.B., 6.10.1850, no. 3.
  115. K.B., 30.3.1830, no. 4 (brieven van C. Verveer aan de koning (Texel, 11.7.1829 en Vlissingen 11.12.1829) zijn hier aanwezig).
St. secr., 30.3.1830, no. 104.
  116. K.B., 21.8.1845, no. 57. Nederland's Patriciaat, deel 33, jrg. 1947, bladz. 198.
  117. K.B., 10.7.1833, no. 114.
  118. K.B., 8.10.1830, no. 17.
  119. K.B., 14.2.1832, no. 6; 16.3.1832, no. 91. Zie de genealogie Delprat in N.P., deel 3, 1912, bladz. 64. Zie voor I.P. Delprat Stamboek Officieren no. 440, bladz. 63 en N.N.B.W., deel 6, kol. 390-394.
  120. K.B., 5.5.1832, no. 105.
  121. Zie K.B., 8.9.1841, no. 74 voor het examenverslag van 1841. De verslagen over de jaren 1842-1844, 1847 en 1850 zijn als bijlagen aanwezig bij K.B., 20.8.1842, no. 53; 25.8.1843, no. 42; 31.8.1844, no. 13; 11.9.1847, no. 102; 18.8.1850, no. 4. In 1847 examineerde Huygens stoomwerktuigkunde en de luitenant ter zee der eerste klasse Van der Moore praktische zeevaartkunde.
  122. K.B., 10.10.1832, no. 17; 30.10.1832, no. 47. Zie voor Schluiter N.P., deel 24, jrg. 1938, bladz. 254.
  123. K.B., 18.5.1833, no. 3.
  124. K.B., 7.10.1833, no. 8.
  125. K.B., 7.10.1833, no. 8.
  126. N.P., deel 34, 1948, bladz. 124.
  127. K.B., 14.10.1831, no. 92; 15.6.1834, no. 37. Anthony Jacob Schultz, geb. Medemblik 11.8.1815.
  128. K.B., 14.10.1831, no. 92.
  129. K.B., 18.10.1834, no. 8. Zie voor hem N.P., deel 44, jrg. 1958, bladz. 233.
  130. K.B., 6.10.1835, no. 7.
  131. K.B., 30.10.1832, no. 47.

132. K.B., 25.5.1834, no. 5.
133. K.B., 27.8.1836, no. 22.
134. K.B., 31.8.1837, no. 106; 27.8.1838, no. 88.
135. K.B., 18.11.1833, no. 12. Zie voor C. J. Glavimans N.N.B.W., deel 7, Leiden 1927, kol. 472.
136. K.B., 11.9.1839, no. 71.
137. K.B., 11.9.1847, no. 102.
138. K.B., 5.11.1848, no. 74.
139. K.B., 18.8.1848, no. 4.
140. K.B., 3.2.1849, no. 78; 3.3.1849, no. 52.
141. K.B., 22.3.1832, no. 3; 27.5.1832, no. 4
142. K.B., 5.4.1834, no. 91.
143. K.B., 18.12.1834, no. 5.
144. St. secr., 22.7.1835, no. 19.
145. K.B., 8.12.1835, no. 5; 20.8.1838, no. 4.
146. K.B., 16.2.1837, no. 105.
147. K.B., 4.11.1839, no. 95.
148. J. Maclean. Eduard Wenckebach, Science Policy in Nederland in de periode 1829-1840 in: Ned. T. voor Natk., jrg. 1974, bladz. 259-262.
149. Zie voor August Elize Tromp (1801-1871) N.N.B.W., deel 5, Leiden 1921, kol. 964-966.
150. J. MacLean, De betekenis van Jan Karel van den Broek (1814-1865) t. a. v. de introductie van de westerse technologie in Japan in: De Ingenieur, jrg. 1975, bladz. 594-605.

MENGELWERK

Het koninklijk lijk op de werf of het aandeel der marine in de uitvaart van Koning Willem I, 29 december 1843-2 januari 1844

Dr. H. J. de Graaf

Op 12 december 1843 overleed te Berlijn de gewezen koning der Nederlanden Willem I, zich noemende Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau. Zijn lijk werd door een pruisisch marinevaartuig naar Hamburg vervoerd, waarheen een tweetal nederlandse stoomschepen, de "Cerberus" en Zr. Ms. "Curaçao" koers zette om het af te halen en naar Rotterdam over te brengen. De ontscheping zou volgens bevel van Koning Willem II op de Rijkswerf in Rotterdam plaatsvinden. Kapitein ter zee Q. M. R. Ver Huell was daarvan op dat moment kommandant. Van zijn minister, J. C. Rijk, kreeg hij order om de Grote Zaal in zijn woning, het Admiraliteitsgebouw, in te richten als lijkkamer. De Intendant der Paleizen verscheen in Rotterdam om een voorlopige schikking te maken. De kamerbehanger Goede zou de stoffen en hetgeen er nog meer tot inrichting van een rouwkamer nodig was, leveren. Dit alles kwam op de werf en werd naar boven gebracht, waar met hulp van enige scheepstimmerlieden de "lijktroon" met draperieën werd opgesteld. Binnen een paar dagen was alles voor de ontvangst van het "koninklijk lijk" gereed.

De toevloed van nieuwsgierigen was zo overstelpend, dat Ver Huell de poorthekken moest laten sluiten. Talloze schriftelijke verzoeken om toelating had hij afwijzend moeten beantwoorden. Zelfs 's avonds, wanneer alles reeds volslagen donker was, liet men Ver Huell niet met vrede. Zo verscheen er op zeker moment een heer met enige vreemde-lingen, en verzocht om toegang. Desnoods konden Ver Huell's bedienden wel even het licht ontsteken, meende de aspirant-bezoeker. Ver Huell antwoordde: "Denk je, dat mijn huis "Het spel der drie kroonen" is en mijn bedienden toneelknechten? Verwijder U nu dadelijk van de werf, mijnheer!" (Ver Huell, die zich zowel in zijn geboortestad Doesburg als in Amsterdam en het uitheemse Bahia steeds voor toneel had geïnteresseerd, refereerde hiermee aan het meer dan een eeuw oude "Spel van de drie kroonen of de Poppedans der Societeitsactionisten".) 1) Zelfs voor de burgemeester van het naburige Kralingen maakte Ver Huell geen uitzondering, hoewel zijn bedienden (achter zijn rug?) toleranter waren, en daardoor een bedrag van 150 gulden aan fooien binnenhaalden.

Daar elk ogenblik de stoomschepen konden verwacht worden, liep Ver Huell dagelijks in groot tenue rond. Intussen kwam de koninklijke lijkwagen aan, die reeds voor 's vorsten eerste gemalin, koningin Wilhelmina van Pruisen gediend had. Terwijl ook deze lijkwagen werd gedrapeerd, kreeg Ver Huell bericht van de afmetingen en het gewicht der lijk-kist. Hieruit bleek, dat de wagen veel te klein en te licht was. De kist was 7 voet lang, 3 voet hoog en 4 voet breed, bevatte twee loden kisten en woog derhalve 1100 nederlandse ponden. Er wordt verhaald, dat men vanuit Nederland de maten in ellen had opgegeven en dat de duitse meubelmakers deze voor meters hadden aangezien. Een hofkoerier meende, dat men om de eigenlijke kist tijdens de zeereis voor averij te vrijwaren een ruimere eromheen getimmerd had, wat Ver Huell meende te moeten betwijfelen. Voor alle zekerheid liet hij de grote trap naar de bovenzaal door stutten onderschragen en onderzoeken, of de voordeur niet met stijlen en al kon weggenomen worden. Ook andere voorzorgsmaatregelen werden getroffen. De van de stad geleende lijkbaar werd met een zwaarder gewicht beproefd dan men de kist veronderstelde te wegen. Toch was Ver Huell niet geheel gerust. Ook minister Rijk vertrouwde het niet en liet de lijkwagen door de werklieden van de Werf versterken. Draggers van lijkbaar mét kist zouden alle bazen en commandeurs van de werf zijn, later aangevuld met schepelingen van de "Cerberus".

Het wachten duurde intussen erg lang. Eindelijk, op 29 december, kwam per renbode het bericht, dat de beide schepen te 9 uur voormiddags het zeegat van Goeree waren binnengevallen. De reis was niet voorspoedig geweest. Nadat op 24 december een pruisische stoomboot het koninklijk overschot van Berlijn naar Hamburg had vervoerd, was dit aan boord van de op de Elbe liggende "Curaçao" gebracht. Door zware mist was dit vaartuig echter dicht bij de haven aan de grond gelopen. Andermaal was dit geschied bij de